

בענין פסול מוצא שפתיך תשמור

בגמ' ב: ילפינן שכל הזבחים שנובחו שלא לשמן אינן עולין לבעלים לשם חובה מדרשת הפסוקים ד"מוצא שפתיך תשמור" – אם כמה שנדרת עשית יהא נדר, ואם לאו, נדבה תהא. ובגמ' לקמן ה. מבואר שפסוק זה הוא המקור לכך שאינו עולה לבעלים לשם חובה. ומקופיא מבינים שגדר הפסול בזה הוא משום אי-קיום מוצא שפתיו, כמו שמורה פשוטות לשון הגמ' ש"אם כמה שנדרת עשית" עולה לשם חובה, ואם לא עשה כמה שנדר, אינה עולה לשם חובה.

אלא דקשה להבין לפי הבנה זו את המשך מהלך הגמ' בדף ה. דשם דנה הגמ' איך יודעים שפסול זה שייך בכל הקרבנות, דדילמא רק באלה שיכולים לבוא בנדר ובנדבה, אבל אשם שאינה יכולה לבוא בנדר או בנדבה, תעלה באמת לשם חובה. ומסקנת הגמ' שיודעים את זה מהיקש. וה"א זו צריכה בירור, שהרי משמעות הגמ' שכל סוג קרבן שיכול לבוא בנדר ונדבה – כגון עולה או שלמים – אף שבמקרה מסויים זה אינה באה בנדר (לדוגמא: לעולת ראייה או שלמי חגיגה שחובות הן), מ"מ ודאי עדיין שייך הפסול דמוצא שפתיך. אבל לפי הבנה הפשוטה הנ"ל שהפסול במוצא שפתיך הוא משום אי-קיום דיבורו, היה צריך לצאת שרק בקרבן שמקור החיוב הוא דיבורו, כגון נדר, פסול משום אי-קיום דיבור זה. אבל במקרה שהחיוב הוא מזה שהתורה הטילה עליו חיוב זה, אין מקום לפסול משום אי-קיום דיבורו, שהרי לא היה דיבור בכלל שחסר בקיומו. אבל הגמ' הניחה כהנחה פשוטה שכן שייך הפסול כל עוד שהקרבן הוא סוג קרבן כזה שיכול לבוא בנדר, והדברים צ"ע.

וכן לכא' צ"ע במסקנת הגמ' שאכן הפסול שייך גם באשם, דאיך אפשר לפסול אשם משום חוסר קיום דיבורו, הרי החיוב אינו נובע בכלל

מדיבורו בשום מקום? ואף שהדבר נלמד בהיקש, מ"מ גדר הדבר צ"ע, דלא מסתבר לומר שיש ב' גדרים שונים בפסול מוצא שפתיך.

א. באיזה דיבור חל הפסול דמוצא שפתיך

ונ' לבאר גדר הדברים בב' אופנים. אופן א' הוא להשאיר הנחת הקושיא במקומה, דהיינו שבאמת פסול דמוצא שפתיך אכן נובע מחוסר קיום דיבורו. אבל אין הכוונה לדיבור של הנדר שחיבו בקרבן, אלא הדיבור של הפרשת והקדשת הקרבן. והיינו ע"פ קושיית הרמב"ן בריש פרשת מטות (במדבר ל:ג) שהקשה שבגמ' נדרים ב: איתא שנדר הוא איסור חפצא, אבל בנדרי הקדש לא מצינו שום חפצא שנאסר בשעת הנדר, שהרי רק "הרי עלי קרבן" קאמר. ות' הרמב"ן (ע"ש עוד ת') שמ"מ בשעת הפרשה יש חפצא שנאסר, וממילא הנדר חל. ז"א שההפרשה והקדשה הוא חלק מעצם הנדר, דבלעדיו לא היה הנדר חל כלל.

וכע"ז מצינו בלשון התוס' (ע"ז ה: ד"ה מנין [השני]) שדנו במה דאיתא בגמ' התם שבן נח אסור להקריב מחוסר אבר. והקשו התוס' למה ד"ז אינו נמנה בכלל ז' מצוות בני נח, ות' שהוא קום עשה, שאם "נדר מחוסר אבר אמרינן ליה קום והבא קרבן שלם." והנה לשון זה צ"ע, שהרי בודאי לא נדר "הרי עלי בהמה מחוסרת אבר," דא"כ לא שייך לחייבו להביא שלם. אלא ודאי מיירי בנדר קרבן סתם ורוצה לצאת ידי חובתו במחוסר אבר, ואז אומרים לו שאינו יוצא במחוסר אבר. ובכ"ז כתבו התוס' "שנדר" מחוסר אבר. ואפשר שזה רמז לכך שההפרשה היא חלק מהותי מהנדר.

ואפ' יותר מזה מצינו בדברי השטמ"ק במנחות (ד: אות יח). דאיתא התם בגמ' שקדשים קלים אין בהן מעילה מן התורה, אלא איסור דרבנן דלא נהנין ולא מועלין. והקשה בשטמ"ק שמצינו בגמ' ר"ה כח. דאם תקע בשופר של שלמים לא יצא כיון דאיסורא רכיב עלה. ובודאי יש בזה איסור דאורייתא, שהרי לא יצא ידי חובת שופר קאמר. וצ"ע איזה איסור יש בזה אם אין בשלמים (שהוא קדשים קלים) שום איסור מעילה מן התורה.

ות' בשטמ"ק דאעפ"כ יש בו איסור בל יחל.¹ והנה לא מצינו חילוק לגבי שופר של שלמים בין שלמים שהוקדש בנדר לבין שלמים שהוקדש בנדבה. ואפ' בנדבה, כנראה, שייך איסור בל יחל אם נהנה ממנו, אף שאין שום דיבור חוץ מההקדשה. ויוצא מזה דשייך איסור בל יחל על דיבור של ההקדשה, והוא משום שזה בגדר נדר לגבי נדרי הקדש.

ואפ' אם לא נגדיר את ההקדשה כ"נדר", מ"מ יתכן שהוא מספיק כדי לחול בו פסול שמוצא שפתיך. דהנה דרשת הגמ' ממוצא שפתיך יל"ע באיזה צורה נדרשת. בפשטות, היינו מבינים שהמילים "אם כמה שנדרת עשית" בגמ' מקבילות למילים "כאשר נדרת" בפסוק. אבל לא כך מסביר רש"י (ב: ד"ה ונדבה), כמו שהעיר בספר טהרת הקדש. אלא מסביר רש"י ש"אם כמה שנדרת עשית" הוא פירוש המלים "מוצא שפתיך תשמור ועשית", והמילים "יהא נדר" הם הם המקבילות ל"כאשר נדרת". ואולי יש מזה רווח לעניינינו, שהדיבור של ההקדשה יכולה להיות בכלל "מוצא שפתיך" שצריך לשמור, שהרי יש דינים שחלים בהקדשה (כגון איסור הנאה ממנו, איסור עבודה בקדשים, יכולת התמורה, וכו'), וממילא אפשר להגיד שלא שמר דיבור זה אם שחט הזבח שלא לשמה, אף אם אין הדיבור בגדר "נדר".

וע"פ הנ"ל אפשר לתרץ קושייתנו. שהרי בכל קרבן יש הקדשה והפרשה, אף אלה שחיובם נובע מהתורה ולא מדיבורו. והדיבור שחסר בקיומו ע"י שלא לשמה הוא הדיבור של ההקדשה. וממילא לק"מ אין פסול זה שייך גם בקרבן חובה וקרבן אשם.

ב. גדר אחר לפסול מוצא שפתיך

אופן שני לתרץ את הקושיא הנ"ל הוא ע"פ מה שהביא המנחת אברהם (זבחים ב. עמוד ז-ח) בשם הגרי"ז. דהנה בחולין קלט. כתב רש"י (ד"ה דמיחסר) שאם אמר הרי עלי עולה, יצא ידי חובת עולתו משהביאו לעזרה, "דכי אמר עלי הכי קאמר עלי להביאו לעזרה." וכיוצא בזה כתבו

¹ הדברים מאד מחודשים, ואכמ"ל.

התוספות (חולין כב: ד"ה והביא) שכיון שהביאו ליד כהן יצא ידי נדרו. והקשה המשנה למלך (הלכות מעשה הקרבנות פי"ד ה"ה) ששיטה זו עומדת בסתירה גמורה למתניתין ריש זבחים (ב.), דאיתא התם שאם עשה העבודה שלא לשמה כשר אבל אינו עולה לשם חובה. ובמקרה כזה הרי כבר הביאו לעזרה, ולפי רש"י ותוס' הנ"ל כבר יצא ידי נדרו, וא"כ איך יתכן לומר שאם עשה שלא לשמה אחר כך בשעת העבודה אינו יוצא?

ולבאר דברי רש"י ותוספות אלה הקדים הגרי"ז קושיא אחרת. דז"ל הגמ' (ד:):

ונרצה לו לכפר עליו. ר"ש אומר את שעליו חייב באחריותו, ואת שאינו עליו אינו חייב באחריותו. ואמר רב יצחק בר אבדימי מאי טעמא? כיון דאמר עלי כמאן דטעון ליה אכתפיה דמי.

משמעות הגמ' שלולא דרשה זו, הייתי אומר שאף בנדר, שאמר "הרי עלי", לא היה חייב באחריותו. והדברים צ"ב, דהרי הטיל החיוב על עצמו כשאמר הרי עלי, ופשוט שחייב באחריותו, שזוהי משמעות הפשוטה של דבריו. ומלשון רש"י (ד"ה את שעליו) משמע שכל הדין שחייב באחריותו אם נאבד לאחר הפרשה נלמד מדרשה זו. ז"א שלולא הדרשה, היה יוצא ידי נדרו בהפרשה גרידתא, דהרי עלי עולה ר"ל שעליו לעשותו עולה, והרי עשה, ואין נדרו מחייב בעצם להקריבו. אלא שמ"א את שעליו" לומד ר"ש שכן חייב באחריותו.

אבל לפי רש"י ותוס' בחולין הנ"ל יתכן לתרץ באופן שונה במקצת. יתכן שנדרו בעצם מחייבו רק להביאו לעזרה, כמש"כ רש"י ותוס' הנ"ל, דעלי להביאו לעזרה קאמר. אבל הדין ד"את שעליו חייב באחריותו" מחדש עליו חיוב אחר להקריבו ממש כקרבן, וכל עוד שלא הקריבו כדין, אינו יוצא ידי אחריותו. כל זה ביאר הגרי"ז בדעתם. יוצא מזה חידוש, דכוונת רש"י ותוס' איננה שיוצא לגמרי, ורק את חובת קיום דיבורו יצא, ובאמת עדיין חייב להביא קרבן אחר מדין את שעליו חייב באחריותו. ויש לדון איזה נ"מ יש בזה: האם יש דיני כל יחל וכל תאחר בחיוב קרבן כזה שכבר יצא ידי נדרו אבל עדיין חייב מדין חיוב אחריות? יש לדון ולפלפל, ועוד חזון למועד.

וע"פ כל הנ"ל כתב במנח"א² לתרץ קושיית המל"מ על רש"י ותוס' בחולין. שהרי אמת היא מש"כ שיוצא ידי נדרו משהביאו לעזרה. אבל בכ"ז יש עליו חיוב אחריות מדין את שעליו וכנ"ל, ומדין זה חייב עד שמקריב הקרבן כדת וכהלכה, ואם עשה שלא לשמה, עדיין חייב להביא אחר כיון דקרבן שנזבח שלא לשמה אינו עולה לשם חובה.

ואם כנים הדברים, יוצא מזה חידוש עצום בגדר הא דשלא לשמה אינו עולה לשם חובה, שדין זה איננו משום חוסר קיום דיבורו – שהרי דיבורו קיים משהביאו לעזרה. אלא הוא חסרון מצד את שעליו חייב באחריותו, שזה מה שמחייבו עד שמקריב הקרבן. וחשוב זה הוא מה שלא קיים אם עשה שלא לשמה. וא"כ, נפתח לנו פתח חדש לתרץ קושייתנו העיקרית דאיך יתכן שפסול זה קיים אף בקרבן שחייבה תורה שאינו מצד דיבורו. דאם נגדיר את הפסול כחסרון בקיום דיבורו, קושיא זו היא אמנם קשה, אבל אם נגדירו כפסול בחיוב אחריות, כבר יש מקום לומר שדין כזה יש בכל הקרבנות, אף באלה שאינם מתחייבים מדיבורו.

ולבאר הדברים יותר, צריכים להקדים שודאי אין הכוונה במונח "אחריות" פה כדין אחריות נכסים שמצינו בחובת ממון. דהתם האחריות אינו מחדש בו חיוב שלא היה קיים בלעדיו, אלא היא צורה אחרת לשלם את מה שבין כה חייב לשלם. אבל פה, כוונת הדברים היא שהאחריות מחדש עליו חיוב לעשות יותר ממה שנדרו חייבו בעצם, שהרי זה גוף התירוץ על קושיית המל"מ. וא"כ, האחריות פה ר"ל חיוב חדש להקריב קרבן, ולא אחריות על החיוב שכבר היה לו. וממילא אפשר לומר שחיוב להקריב קרבן יש בכל קרבן שהתורה חייבה אותו להקריב. ובאמת, הדברים מפורשים ברש"י (בכורות נא: ד"ה מה עולת ראייה) שכתב שהטעם שעולת ראייה חייב באחריותו הוא משום "דהא חובה היא עליה דלא גרעא היא מנדר שאם מתה או נגנבה חייב באחריותה דכמאן דטעיין ליה אכתפיה דמי." והיינו שהדין ד"את שעליו חייב באחריותו" שייך להזכירו לגבי קרבנות אחרות שהחיוב בהם איננו נובע מנדר, שהרי עולת ראייה חובת התורה היא. ומבואר ברש"י שחיוב זה ד"את שעליו" –

² הוא כותב שאינו זוכר אם שמע ביאור זה מהגר"ז עצמו או מאחד מבניו הגאונים.

או מושג מקביל – שייך הוא בכל חיובי קרבנות. וא"כ הדברים מאירים, שבחיוב זה שוו כל הקרבנות כולם. ואם הפסול דמוצא שפתיך הוא חסרון בחיוב זה, מובן היטב איך הפסול שייך בכל הקרבנות, אף בקרבנות חובה.

והשתא דאתית להכי, באמת יל"ע אם הפסול דמוצא שפתיך שייך בנדבה, שהרי בנדבה אין דין ד"את שעליו חייב באחריותו, "כמבואר בגמ' ד: . ואם כל החסרון הוא מצד דין זה, ודין זה לא שייך בנדבה, ממילא צריך לצאת שאין שום חסרון בנדבה. ויש להוכיח מדברי השטמ"ק (ב. אות א) שיש באמת חסרון. שהרי כתב השטמ"ק שאכן אם הקריב נדבה שלא לשמה א"צ להביא אחר, והוא משום שלא גרע מנאבד או נגנב שאינו חייב באחריותו. ומשמעות דבריו שאכן הוי כנאבד, רק שבנאבד גופא א"צ להביא אחר. ובודאי אם נאבד הקרבן לא השיג שום ריצוי וכפרה, אף שא"צ להביא אחר. וא"כ משמע שגם אם עשה שלא לשמה אינו משיג ריצוי וכפרה, רק שאעפ"כ א"צ להביא אחר. כן דייקו כמה אחרונים בדבריו.³ (ואולי נ"מ שאם התנדב עולה להתכפר על ביטול עשה שאינו מתכפר אם עשה שלא לשמה, ואם מעוניין הוא בריצוי וכפרה, יצטרך להביא אחר.) אך לפי הנ"ל הדברים טעונים ביאור, שהרי בנדבה אין מקום לחלות פסול שלא לשמה כיון שאין בו דין את שעליו חייב באחריותו.

ולכא' הביאור הפשוט הוא שזה שאינו עולה לבעלים לשם חובה הוא מצד חסרון בריצוי וכפרה, שחידשה תורה שקרבן שעשה שלא לשמה אינו מרצה.⁴ וכיון שאינו מרצה, צריך להביא אחרת, שדין את שעליו מחייבו להשיג כפרה וריצוי בקרבנו. וממילא מסתברא שחסרון בריצוי קיים גם בנדבה, דאין שום טעם לחלק בזה, רק שבנדבה אין חסרון זה מחייבו להביא אחר כיון שאינו חייב באחריותו. וא"כ דברי השטמ"ק מובנים בטוב טעם אף לפי חידושו של הגרי"ז בגדר פסול שלא לשמה.

³ ראיתי דיוק זה מהשטמ"ק בספר קדשי יהושע ובשיעורי ר' משולם דוד. ושוב הראוני אלינתן קופפרברג שבמכתבי ר' יוסף דוב (בנו של הגרי"ז) ג"כ מופיע דיוק זה.

⁴ והוא כעין מסקנת הגמ' ו. שאם כיפרו על מה שבאו, אין טעם להצריכו להביא אחרת, ומה שחייב להביא אחרת, מוכח שחסר בכפרה.